

הרב הראל דביר

ישיבת תורת החיים

יד בנימין

הקרבה בלא בית – זכות שהיא חובה

פתיחה

נאמר במשנה (עדויות ח, ו):

אמר רבי אליעזר: שמעתי כשהיו בונים בהיכל עושים קלעים להיכל וקלעים לעזרות, אלא שבהיכל בונים מבחוץ ובעזרה בונים מבפנים. אמר רבי יהושע: שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית, ואוכלים קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים, קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין חומה; שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

ובגמרא (זבחים סב, א) נאמר:

שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה: אחד שהעיד להם על המזבח, ואחד שהעיד להם על מקום המזבח, ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית.

הקביעה שמקריבין אף על פי שאין בית מוזכרת במקומות נוספים בחז"ל (מגילה ז, א; שבועות טז, א; זבחים קז, ב), והובאה להלכה בדברי הראשונים (רמב"ם הל' בית הבחירה ו, טו וסהמ"צ ל"ת ז; משמעות התוס' זבחים סב, א ד"ה ואחד; יראים, רעז; התרומה, הל' א"י, עמ' 59 במהד' תשס"ח; סמ"ג ל"ת שלב-שלג; נטיית הרשב"א מגילה ז, א ד"ה אלא; החינוך, שסב-שסג; ריטב"א מגילה ז, ב ד"ה ולענין; אגודה עדויות, ח; טור יו"ד, שלא; הל' א"י המיוחס לטור, א; כפתור ופרח, ו; ר"ן ח' שבועות טז, א ד"ה ולענין; שו"ת תשב"ץ ג, רא) - חלקם כתבו במפורש שמקריבין אף על פי שאין בית וחלקם כתבו שקדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא. הדברים מתאימים לכלל הנקוט בידינו שהלכה כר' יהושע מר' אליעזר^א. יצא מן הכלל הראב"ד (על הרמב"ם שם), שנקט שקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבוא, וכן מטים דברי המאירי (שבועות טז, א ד"ה שיטה).

(א). מבוא התלמוד המיוחס לר' שמואל הנגיד (נדפס בדפוס וילנא בסוף מסכת ברכות; דף מז, א), סדר תנאים ואמוראים (ב, טו), בה"ג (סי' נג), רי"ף (יבמות לו, ב בדפיו), רש"י (זבחים סו, ב ד"ה מציעתא), רא"ש (יבמות יג, ג), מאירי (עירובין פ, ב ד"ה אמר המאירי) ועוד ראשונים רבים. וכ"כ הב"י (יו"ד רא, מד). וכן כתב הראב"ד בעל ההשגות עצמו (כתוב שם ביצה ח, א בדפי הרי"ף).

הרדב"ז והכס"מ ואחרונים נוספים הקשו על דברי הראב"ד, ואין כאן המקום לדון בדבריהם². הנצרך לעניינינו הוא שרובם המוחלט של הראשונים נקטו שקדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא ומקריבים אף על פי שאין בית. לכאורה, המשמעות הפשוטה של קביעה זו היא שניתן להקריב קרבנות אף כשאין הבית בנוי ויש רק מזבח, וממילא אם יש אפשרות להקריב קרבנות ללא בית, יש חובה לעשות כן. במאמר זה ייבחנו כמה דרכים באחרונים שיש בהן ערעור על הבנה זו.

שיטת הקהלות יעקב וסיעתו

קושיות הקהלות יעקב והבנתו בדעת החינוך שיש רק רשות להקריב אך אין בכך מצוה

בקהלות יעקב (שבועות סי' יא וזבחים סי' לב) הקשה על דין מקריבין על אף פי שאין בית, מהדין שמטיל מום בבכור בזמן הזה אינו לוקה (ע"ז יג, ב ורמב"ם הל' איסורי מזבח א, ז), וכן מהדין שבכור בזמן הזה אינו נחשב ממונו של כהן (תמורה ז, א ורמב"ם הל' בכורות א, יז), וכל זה מחמת שאי אפשר להקריב היום בכור. ואי איתא שמקריבין אף על פי שאין בית, אזי קשה:

אמאי לא יחשב, חזיא להקרבה לענין הטלת מום ולענין שיהא הבכור ממון גבוה.

וכדי ליישב זאת, הביא הקהלות יעקב את לשון החינוך (מצווה תמ):

שנצטוינו להקריב כל קרבן בבית המקדש ולא בחוץ [...] ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות, בכל מקום ובכל זמן, ארצה לומר שהעובר על זה אפילו בזמן הזה והקריב קרבן חוץ לבית הבחירה שהוא מבטל עשה זה, ועובר על לאו הבא על זה כמו שנכתוב למטה בסדר זה לאו שני (מצווה תלט). אבל אין הכונה לומר שיהיה עלינו³ חיוב להקריב קרבן בבית המקדש עכשיו שהוא חרב. זה דבר ברור הוא.

2. ויעוין בזה בשערי היכל (זבחים, מערכה קמ).

3. כן הוא בחינוך שלפנינו. בקה"י: עליו.

ועל פי זה כתב הקהלות יעקב:

מדבריו למדנו דהא דתנן שמקריבים אף על פי שאין בית, אינו אלא לומר שהקרבתו כשרה, אבל לא שיש מצוה להקריב. ולפי זה אתי שפיר היטב לענין שחוטי חוץ ודאי חייב [גם בזה"ז, שהרי הם ראויים ליקרב במקדש] וכו', אבל לענין להחשב ממון גבוה מפני שעומד להקרבה, ולענין איסור הטלת מום שהוא מפני שהוא מפסיד דבר העומד להקרבה – יש לומר דכל שאין מצוה כלל להקריבו אינו בכלל זה. דלא סגי במה שהוא ראוי להקרבה, אלא בענין שיהא עומד ומיוחד להקרבה.

וכן הבין הציץ אליעזר (י, ז, ט) בדעת החינוך, ומלשונו שם נראה שהבין שאין חולק בדבר. וכן הובאה בהסכמה הבנה זו בחינוך במאמרו של הרב דוד ברוך לאו (קובץ מוריה רכו-רכח עמ' קי). וכן כבר כתב מדנפשיה בשו"ת לבושי מרדכי (וינקלר; מהדו"ק קעג, א ד"ה אלא) ללא אזכור החינוך.

קשיים בדברי הקהלות יעקב

לכאורה יש מספר קשיים בהבנה זו בדברי החינוך:

ראשית ועיקר, נראה שכאשר שהחינוך כותב 'להקריב קרבן בבית המקדש עכשיו' הוא כולל בזה גם את המזבח, שגם הוא חרב. וממילא יוצא שאין בדבריו התייחסות למצב ביניים של בית חרב ומזבח בנוי, ואין כוונתו לומר שבמצב ביניים זה ההקרבה אינה מצווה אלא רשות, אלא כוונתו לומר שבמצב של חורבן מוחלט אין חיוב להקריב קרבן, משום שבמציאות אין אפשרות להקריב קרבן, והתורה לא מחייבת את האדם בדבר שאינו בידו. דאם כוונת החינוך לחדש שבמצב הביניים של מזבח ללא מקדש אין חיוב הקרבה, היה עליו לפרש את דבריו ולהדגיש שהוא מחדש התייחסות למצב שונה מהמצב הקיים 'עכשיו'. וגם לא היה לו לקרוא למזבח בודד זה בלשון 'בית המקדש'.

שנית, לכאורה היה ניתן ליישב את הקושיות ממטיל מום בבכור ומבכור שאינו ממונו של כהן מבלי להגיע לחידושו של הקהלות יעקב. אפשר לומר דאמנם מקריבין אף על פי שאין בית, אך בזמן הזה לא רק שאין בית, אלא גם אין מזבח

בנוי במקומו, ואין אפשרות מעשית להקריב. וכמו שכתבו התוס' (סוכה מא, א ד"ה דאשתקד) שהקרבה בלא בית אפשרית רק כשמזבח בנוי. ואין הכי נמי, אם היה מזבח ורק בית היה חסר, היה המטיל מום בבכור לוקה. וטענה זו שונה מהטענה הקודמת, שהטענה הקודמת היא שקשה להכניס בלשון החינוך את הבנת הקהלות יעקב, והטענה הנוכחית היא שהקושיה העניינית אינה קשה, ואין צורך להגיע להבנת הקהלות יעקב. ואכן, הסבר זה מוזכר בטורי אבן (מגילה י, א ד"ה ונ"ל): "דאע"ג דקידשה, אפילו הכי הואיל וליכא מזבח בנוי אין ראוי להקרבה". ויעוין עוד בשו"ת פרי יצחק (סי' מ).

שלישית, אם אין כל מצווה בהקרבה ללא בית, וכלשון הקהלות יעקב: 'לא שיש מצווה להקריב', אזי לא ברור עבור מי נועדה ההלכה דמקריבין אף על פי שאין בית. וכי בשופטני עסקינן, שיבנו מזבח ויקריבו עליו קרבנות ללא תועלת? והרי בגמרא (זבחים סב, א) מבואר שעולי בבל קיימו הלכה למעשה את ההלכה דמקריבין על אף פי שאין בית, ולכאורה קשה לומר שעשו זאת לשווא^ד.

ומלבד כל זאת, קשה שאין בחז"ל מקור לכך שהקרבה ללא בית אינה מצווה, ומהיכא תיתי לומר כן. ולדוגמה חבורה שמביאה פסח בפסח, ועושה אותו כדינו וככל משפטיו וחוקותיו, לכאורה תמוה מאוד לומר שאין בידם שום מצווה. וצ"ע.

קשיים בדברי הגרי"ש אלישיב בעניין זה

וביותר יש לתמוה לכאורה על המובא בהערות הגרי"ש אלישיב (יומא פא, א ד"ה כתב החינוך), שלפי החינוך, כשאין בית 'לכתחילה אין מקריבין קרבנות'. דיוצא שלא רק שאין מצווה בדבר, כחידוש מחותנו הגדול הקהלות יעקב, אלא שיש בו אפילו צד איסור לכתחילה. וזאת, לכאורה, בניגוד גמור למה שעשו עולי בבל ולמה שהעיד הנביא, ובניגוד לפשטות דברי החז"ל והפוסקים, שאפילו אם לא חייבו אז לפחות התירו להקריב כשאין בית.

(ד). שלחתי לבנו, מרן הגר"ח שליט"א, את עיקר הדברים, וענני וז"ל: "אין מצווה להקריב בלא בית רק רשות, ולבנות אין בידנו היום מכמה טעמים", עכ"ל.

כמו כן, הדברים עומדים בניגוד לדברי הריטב"א (מכות יט, א ד"ה ומאי) שכתב: דאי קסבר קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא [...] אפילו בכור נמי יקרב לכתחילה בזמן הזה ויאכל, דהא אמרינן במס' מגילה (י, א') ובשבועות (טז, א) דלמ"ד קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא מקריבין אף על פי שאין בית ואוכלים קדשים קלים אף על פי שאין קלעים.

ועוד מובא בהערות הגריש"א:

נראה דזה כוונת החינוך, דבזמן הזה, היינו בזמן החורבן, ליכא חיוב להקריב. ומה שאין כן כשיגאלו, אף על פי שעדיין לא יבנה בית המקדש, מכל מקום כבר לא הוה בזמן גלות אלא בזמן גאולה, ויש כאן ריח ניחוח, אז הוה מצוה להקריב אף על פי שעדיין לא נבנה הבית.

ולקמן תתבאר בהרחבה ההבנה שעליה מסתמך הגריש"א, התולה את אפשרות הקרבת הקרבנות ב'ריח ניחוח'. ויתבארו הקשיים שבהבנה זו. ועכ"פ כבר כעת יש להעיר שלא ברור מה מבדיל לשיטת הגריש"א בין 'זמן החורבן' ל'זמן גאולה', אם מחד גיסא גם ב'זמן החורבן' יש אפשרות להקריב קרבנות ומאידך גיסא גם ב'זמן גאולה' המקדש חרב. וצ"ע. ויעוין עוד בהערות הגריש"א (סוטה לו, א ד"ה ולכאורה היה; חולין נ, א ד"ה בא), ובמכתבו לגרי"א הלוי הרצוג בעניין מטיל מום בכור בזמן הזה (קובץ אדרת אליהו עמ' שמז-שג; ונדפס שוב בקובץ תשובות הגריש"א א, קכב).

קשיים בדברי אחרונים שמרחיבים את הבנת הקהלות יעקב גם לרמב"ם ולרשב"א

והנה, מובא ברשימות שיעורי הגרי"ד סולובייצ'יק (מבוסטון; ב"מ נג, ב ד"ה והנה הרמב"ם):

והנה הרמב"ם (הל' בית הבחירה א, א) כתב וז"ל: מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות. עכ"ל. ולכאורה צ"ע, דהרי הרמב"ם פסק (שם ו, טו) שמקריבין קרבנות בזה"ז אף בלי ביהמ"ק, ואם כן מדוע כתב דיש מצות עשה לבנות בית לה' להיות מוכן להקריב בו הקרבנות. ונראה לתרץ דחיוב הקרבנות תלוי בביהמ"ק שהוא בנוי, וזהו כוונת פסקו בריש הל' בית

האוצר ♦ גיליון י"ח

הבחירה, ומה שמקריבין קרבנות אף בזה"ז אינו אלא בתורת רשות בלי חיוב.

כך כתב גם בשו"ת יחל ישראל (א, כט ד"ה ונתבאר):

נתבאר בדברי הרמב"ם (הל' בית הבחירה א, א) דאמנם יש מצות עשה בפני עצמה לבנות בית מקדש, מכל מקום יש בבנין בית המקדש תכלית למצוות אחרות, להקריב קרבנות ולעלות אליו לרגל. ומעתה יקשה, כיוון שאפשר להקריב קרבנות אף על פי שאין בית, איך אפשר לומר שבנין הבית הוא לצורך הקרבת הקרבנות. ומצאתי שכבר עמד בזה בספר נחלי אפרסמון בחידושו על הלכות בית הבחירה שם, עיין שם.

והנראה בזה הוא על פי מה שכתב בספר החינוך (מצוה תמ) שאף על פי שאפשר להקריב קרבנות בזמן הזה ואף על פי שאין הבית בנוי, מכל מקום אין זה אלא רשות, אבל מצוה וחיוב ליכא, ולפיכך דברי הרמב"ם מבוארים, דאף על פי שאפשר להקריב גם אם אין המקדש בנוי, מכל מקום מצות הקרבת קרבנות ליכא, ולכן יש מצוה לבנות בית לה' ועל ידי כך תהיה מצוה להקריב קרבנות⁽¹⁾.

כעין זה כתב גם הרב יעקב דוד אילן (ירחון האוצר ו, עמ' ריא-ריב), וכעין זה כתב בספר אור ליהודה (המקדש וקודשיו; א, ה-ח).

לכאורה יש קושי בדברי האחרונים הללו: מדבריהם נראה שהניחו שמזבח אינו חלק מהבית, וממילא אין קשר בין האפשרות המעשית להקריב על מזבח ובין מצוות בניין הבית. על הנחה זו מושתתים דבריהם הנ"ל, וכן דברים נוספים שכתבו שם. זאת, בשעה שמדברי הרמב"ם נראה שהמזבח הוא חלק מהבית (שם, ה-ו):

(ה) ואלו הן הדברים שהן עיקר בבנין הבית [...] כל המוקף במחיצה זו שהוא כעין חצר אהל מועד הוא הנקרא עזרה. והכל נקרא מקדש. (ו) ועושין במקדש כלים: מזבח לעולה ולשאר הקרבנות, וכבש שעולים בו למזבח.

הרי שהמזבח הוא חלק מהמקדש. ובהמשך הפרק הרמב"ם ממשיך וכורך בחדא מחתא דינים השייכים למבנה ההיכל והאולם יחד עם דינים השייכים למזבח, ולא מפריד כלל בין המקדש ובין כליו, והמזבח בכללם. וישנם עוד מקורות בחז"ל⁽²⁾

(ה). ובהמשך דבריו (מד"ה והעולה עד ד"ה ועוד יש לדון) דן באפשרות שלא מדובר במעשה הרשות לגמר, אלא ב'מצווה קיומית', יעוין שם.

(ו). ספרא אמור פרשה י פרק יג אות יב; ירושלמי מו"ק ג, ז; תנחומא תצוה, יד; ועוד.

שנאמר בהם שמקריבים קרבנות 'בתוך' המקדש, וברור שהכוונה להקרבה על מזבח. ומלבד זאת קשים הקושי השלישי והרביעי הנ"ל, שממעשיהם של עולי בבל ומפשטות דברי חז"ל והראשונים עולה שיש מצווה בהקרבה ללא בית ולא רק רשות.

עוד כתב בשו"ת יחל ישראל (שם ד"ה ונמצא ע"פ) שגם מדברי הרשב"א (שו"ת החדשות, שסז") נראה שהקרבה ללא בית אינה מצווה. הרשב"א שם כתב שיש מצוות התלויות בזמן מסוים, יש מצוות התלויות במקום מסוים ויש מצוות התלויות בכלי או חפצא מסוים. ואת הקרבת הקרבנות מנה הרשב"א בין המצוות התלויות במקום מסוים, שהרי מאז שנבנה המקדש נאסרו הבמות עולמית, ואין הקרבה אלא במקום המקדש. ולפי זה כתב היחל ישראל:

ולכאורה דברי הרשב"א הינם פלא, דמדוע כלל את ענין הקרבת הקרבנות בבית המקדש עם חלק המקום, ומה ענין לדמותו למצות תרומות ומעשרות, ובפשטות ענין זה צריך להיות עם החלק השלישי שם, חלק הכלים. דבשלמא תרומות ומעשרות שייכים לחלק המקום, מפני שזו מצווה התלויה בארץ והמקום הוא הגורם לחלות המצווה, אבל מצות הקרבנות, לכאורה היא מצווה המוטלת על הגברא, דהיינו שיש מצווה על כל ישראל להקריב תמידים ומוספים, וכן יש מצות הקרבת קרבן פסח, אלא שמקום הקרבתם הוא בבית המקדש, ואם כן, המקום במצווה זו הוא כמו הכלים, דהיינו אתרוג ולולב וכיו"ב, ודברי הרשב"א צ"ב.

אכן לפי שיטת החינוך דברי הרשב"א מבוארים יפה, דבאמת גם מצות הקרבנות היא מצות חפצא, דהיינו שכאשר יש בית מקדש ישנו חיוב להקריב דוקא בו את הקרבנות, אבל כאשר בעוה"ר בית המקדש אינו ניצב על מכונו, אין חיוב להקריב קרבנות. וממילא מצווה זו דומה למצות הפרשת תרומות ומעשרות שנוהגת רק בארץ ישראל, ומעתה יש לו להחניוך מקור נאמן גם בדברי הרשב"א.

ולכאורה הדברים אינם מובנים, שכן הרשב"א כלל לא בא לעסוק בחלוקה למדנית בין מצווה ה'מוטלות על הגברא' למצוות המוטלות על החפצא, כפי שעולה מלשון היחל ישראל, אלא להציג שלושה סוגים של מצוות שתלויות

ז. והוא 'מאמר על ישמעאל' שנדפס לאחרונה בצירוף מבוא נרחב על ידי הרב בצלאל נאור, נ"י תשס"ח.

במציאות מסוימת ואין אפשרות לקיימן במציאות אחרת. ושפיר קאמר הרשב"א שמצוות הקרבת הקרבנות אינה מתקיימת אלא במקום המקדש, והוא בא לדחות בזה דברי ה'משוגע', כלשונו, שטען שהיהודים עזבו את דתם, ובין היתר 'הוכיח' זאת מכך שאינם מקריבים קרבנות. ומסביר הרשב"א שלא עזבנו את דתנו, אלא שלא שייך להקריב קרבנות שלא במקום המקדש. ולכאורה דבריו פשוטים מאוד ומבארים את היסודות הבסיסיים ביותר של התורה ואמונת ישראל, ואינם עניין כלל להבנה מחודשת בדין מקריבין אף על פי שאין בית, שאכן לא מוזכר בדבריו. ולכאורה החילוק בין קרבנות לאתרוג ולולב גם הוא פשוט מאוד, שאת הקרבנות יש להקריב רק במקום מסוים ואילו אתרוג ולולב אפשר ליטול בכל מקום בעולם. וצ"ע.

מלבד זאת, הרשב"א אמנם כתב שהקרבת הקרבנות תלויה במקום מסוים, אך הוא ממשיך ומבאר בהמשך דבריו שבנוסף לכך, מצוות הקרבת הקרבנות אכן תלויה דווקא גם בחפצא מסוים, ואי אפשר להקריב 'איל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים'. והוא מונה אותה להדיא 'עם החלק השלישי שם, חלק הכלים', ולכאורה מבואר בדבריו שלא כהבנת היחל ישראל, שנקט בדעתו שהקרבת הקרבנות נמנית רק במצוות התלויות במקום ולא במצוות התלויות בחפץ. וצ"ע.

שיטת הבנין ציון וסיעתו

הבנין ציון וסיעתו: גם אם אין מניעה הלכתית להקריב בלי בית, קרבנות אלו אינם רצויים

בשו"ת בנין ציון (סי' א) הביא את הפסוק (ויקרא כו, לא):

והשימותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחכם.

מפסוק זה דרשו חז"ל (מגילה כח, א) לגבי קדושת בית כנסת: 'קדושתן אף כשהן

שוממין', והרמב"ם (הל' בית הבחירה ו, טז) כתב:

קדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר

והשמותי את מקדשיכם, ואמרו חכמים אף על פי ששוממין בקדושתן הן

עומדים.

על כך הקשה הבנין ציון:

ואיך שייך ולא אריח, דאם מקדש חרב, ריח ניחח מנין?

ותירץ:

דאפילו תקריבו במקום מקדש, אחר שיחרב וכו', מכל מקום לא אריח בריח
ניחוחכם.

וכוונתו לומר שההוכחה לכך שקדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא, היא מכך
שגם כשהמקדש שומם, יש אפשרות לקרבן שאין הקב"ה חפץ בו, דהיינו שאין
איסור להקריב קרבנות, אלא שאין ה' מריח בניחוחם. וכן כתב מהרש"א
אליפנדארי (שו"ת מהרש"א או"ח סי' טו, הו"ד בנספח לספר מקדש מלך):

כל התנאים הקדושים שהיו בירושלם אחר החרבן, לא מצינו שהקריבו
קרבנות, אף שיכלו לבנות ולהקריב [...] והגם שיכלו להקריב גם בטהרה
[...] הוא מפני שידעו שאין רצון ה' שנקריב כי אם עד שנשוב אל ה', ואז
יבוא משיח צדקנו במהרה בימינו אמן. וכן נראה במקרא, שכתוב: והשימותי
וכו' ולא אריח וכו'. דהכוונה אף אם רצו לבנות מחדש ולהקריב, ולא אריח.

כעין זה כתבו מדנפשייהו השערי צדק (פאנעט; או"ח, קג), הנצי"ב (שו"ת משיב
דבר ב, נו ד"ה אבל לאחר) והציץ אליעזר (יב, מז, א). והדברים הובאו בהסכמה בשם
הבנין ציון והנצי"ב, בשו"ת ישכיל עבדי (א, יו"ד יח, ז) ובדברי הגרי"ד והגריש"א
הנ"ל, וכן בדברי הרב שילה רפאל (בקובץ משכן שילה עמ' תח), ובדברי הרב יעקב
דוד אילן (ירחון האוצר ו, עמ' ריא-ריב).

קשיים בדבריהם

לכאורה גם בהבנה זו יש קשיים: ראשית, לא מצינו חידוש כזה בש"ס,
במדרשים ובראשונים, ולכאורה קשה לחדש דין כזה מכוח תירוץ קושי בפשוטו
של מקרא, ללא סמך לכך בתורה שבעל פה. והרי במשנה, בגמרא ובראשונים
מבואר שמקריבין אף על פי שאין בית, ולא נאמרה שום הסתייגות מכך.

ויתירה מזו, כאמור, דין מקריבין אף על פי שאין בית נאמר מפי נביא (זבחים
סב, א), וברור שאין כוונת הנביא לעודד מעשים לא רצויים. ובהכרח אחת
משתיים: או שעדות הנביא מהווה הוראת שעה, או שיש ליישב אחרת את הקושי

האוצר ♦ גיליון י"ח

בפשוטו של מקרא. ובגמרא אין שום סימן לכך שמדובר בהוראת שעה, ולהיפך: לשון הגמרא בהבאת עדות הנביא היא 'מקריבין אף על פי שאין בית', וזו בדיוק אותה לשון שהובאה במשנה, בגמרא ובראשונים. ובהכרח אין כאן הוראת שעה.

שלישית, לכאורה יש לתמוה על עצם ההגדרה של מצווה בלי נחת רוח. והרי ברור שיש לה' יתברך נחת רוח מכל מצווה שהיא, ואפילו מהרהור מצווה, ולכאורה קשה מאוד לומר שמחד גיסא יש מצווה להקריב אף על פי שאין בית, ומאידך גיסא ה' לא חפץ בכך¹¹. ולכאורה המצוות עצמן הן המדד העיקרי והחשוב ביותר לרצון ה' בעולם, ואין דבר שיכול לדחותן.

רביעית, לכאורה יש להעיר גם על עיקר דברי הבנין ציון. לפי פשוטו, הפסוק מתייחס להדיא לשממה, ולא למזבח בנוי. וכעין ההערה דלעיל על הקהלות יעקב מלשון החינוך. מצב שבו כהנים מקריבים קרבנות אינו מתאים כל כך ללשון 'והשמותי את מקדשיכם', שהרי המקדש אינו שומם. וגם אם חלק ממנו חרב, אין זה מצדיק אמירה גורפת שהוא שומם. ומה שהקשה: 'אם מקדש חרב, ריח ניחח מנין', לכאורה יש ליישב שזו עצמה הקללה, שה' לא יריח כי לא יהיה ריח, ולא ברור אפוא מה מכריח להבין שיהיה ריח אך ה' לא יריח אותו.

חמישית, בספרא (בחוקותי פרשה א, ד) נאמר:

וכן הוא אומר והשימותי את מקדשיכם, יכול מן הקרבנות? כשהוא אומר ולא אריח בריח ניחוחכם, הרי קרבנות אמורים. הא מה אני מקיים והשימותי את מקדשיכם, מן הגדודיות.

הרי מבואר ש'ולא אריח' מלמד על שממה וביטול עבודת המקדש בפועל, ולא על חוסר רצון בקרבנות שיוקרכו במציאות של חורבן, והדברים מגיעים עד כדי כך שהספרא דורש את 'והשימותי' לעניין אחר. ופירש רש"י (ויקרא כו, לא) ששממה זו היא משיירות של ישראל שלא יתוועדו לבוא לבית המקדש. והמיוחס לראב"ד (על הספרא שם) פירש שהגדודיות הם יסודות הבית. ויעוין עוד בגמרא (עירובין נה, ב) שפירשה מאי גדודיות בהקשר אחר.

(ח). וגם בתוכחה כגון: 'למה לי רב זבחיכם יאמר ה'" (ישעיה א, יא), ברור שהקריאה היא לתקן את הקלקול ולהמשיך להקריב את הזבחים, ולא להישאר בקלקול ולהפסיק להקריב ח"ו.

שישית, מדברי הבנין ציון משתמע שבתי כנסיות שחרבו, שלמדה המשנה מפסוק זה שבקדושתם הם עומדים, אין התפילה בהם רצויה. ולכאורה זה וודאי אינו.

שביעית, נאמר בתוספתא (מנחות ז, ט):

בזמן שישראל ברצון לפני המקום, מה נאמר בהם: את קרבני לחמי, ככנים שמתפרנסין מאביהן. בשעת תוכחות, מהו אומר: לאישי ריח ניחוחי. כל קרבנות שאתם מקריבין אינן אלא לאש.

ולכאורה לדברי הבנין ציון, משמעות הדבר היא שאף אם הבית בנוי יש להתבטל מהקרבת קרבנות "בשעת תוכחות". וצ"ע.

ועל דברי מהרש"א אליפנדארי יש להקשות עוד, לכאורה, מעולי בבל שדווקא כן הקריבו קרבנות מיד כשהתאפשר להם לעשות זאת. ולכאורה לא ברור מניין לו שהייתה אפשרות לבנות מקדש בזמן המשנה והיא לא מומשה. אדרבה, במדרש רבה (בראשית סד, י"ב) מתוארת אפשרות כזאת, ולפי האמור שם עם ישראל התגייס לבנות את המקדש למרות שלא בא משיח, עד שהיה צריך חכמה מיוחדת להרגיע את הציבור הזועם, שרצה למרוד כשנודע שהמלכות חזרה בה ומנעה את הבניין, כמבואר שם^ט. ועוד קשה שלכאורה גם לא ברור כיצד הפסוק מבסס את ההנחה

ט). "בימי רבי יהושע בן חנניה גזרה מלכות הרשעה שיבנה בית המקדש. הושיבו פפוס ולוליאנוס טרפיזין מעכו עד אנטוכיא, והיו מספקין לעולי גולה כסף וזהב וכל צרכם. אזלין אלין כותאי ואמרין: ידיע להוי למלכא דהדין קרתא מרדתא תתבנא ושוריא ישתכללון מנדה בלו והלך לא יתנון, מנדה, זו מדת הארץ, בלו, זו פרובגירון, והלך, אנגרוטינה, ואמר להון: מה נעביד וגזרית? אמרין ליה: שלח ואמר להון או ישנן יתיה מאתריה או יוספון עליה חמש אמין או יפצרון מיניה חמש אמין, מן גרמיהון אנון חזרין בהון. והוון קהליא מצתין בהדא בקעתא דבית רמון. כיון דאתון כתיבא שרון בכיין, בעיין לממרד על מלכותא, אמרין: יעול חד בר נש חכימא וישדך צבורא, אמרין: יעול ר' יהושע בן חנניא דהוא אסכולוסטקיא דאורייתא. עאל ודרש: ארי טרף טרף, ועמד עצם בגרונו, אמר: כל דאתי מפיק ליה, אנא יהיב ליה אגריה. אתא הדין קורא מיצראה דמקוריה אריך, יהיב מקוריה ואפקיה. אמר ליה: הב לי אגרי. אמר ליה: זיל תהא מלגלג ואומר דעילת לפומא דאריה בשלם ונפקת בשלם. כך דיינו שנכנסנו לאומה זו בשלום ויצאנו בשלום".

י). והנה, לשון המדרש הנ"ל היא: "גזרה מלכות הרשעה שיבנה בית המקדש". ובספר ויואל משה (א, ס ד"ה וזוה) כתב שפירוש 'גזירה' הוא דבר רע לעם ישראל, ופירש את דברי המדרש לפי דרכו, שבניין מקדש לפני בוא המשיח הוא גזירה רעה. אך באמת מצינו גם גזירות טובות, וכמובא במכילתא (בא, מסכתא דפסחא, א): "כשהקב"ה גוזר גזרות טובות ורעות על ישראל על הטובה מחזירים לפניו ועל

המובלעת בדבריו, שאפילו בניין של המקדש כולו קודם בוא המשיח אינו רצוי, ולא רק הקרבה ללא בית, שנזכרה בדברי הבניין ציון.

סיכום

מכל האמור נראה לכאורה שדין 'מקריבין אף על פי שאין בית' יוצר מצווה שהיא חובה, להשתדל ולהתאמץ לחדש את עבודת הקרבנות, גם אם אין הבית בנוי, וכפי שנהגו עולי בבל. וכן מפורש יוצא מדברי הקרן אורה (מנחות פג, ב ד"ה מזה נראה), וכן נראה מדברי השואל ומשיב (חמישאה, מא ד"ה והנה לכאורה). וכך עולה מדברי החת"ס בתשובתו הידועה (יו"ד, רלו) בעניין פסח ושאר קרבנות בזמן הזה^(א). וכן כתב הרב אביגדר נבנצל (ירושלים במועדיה, פסח עמ' קנו-קנז), ושכן מורה הסברה הפשוטה, ושכן מוכח ממה שאמרה הגמרא (שבועות טז, א) שלמ"ד מקריבין אף על פי שאין בית, הקלעים הם לצניעותא בעלמא.

אמנם, יש עוד היבטים הלכתיים רבים שחידוש הקרבנות תלוי בהם, ואין הכוונה לדון בהם במאמר זה, אלא רק בשאלה העקרונית של מצוות ההקרבה כשאינן בית.

הרעה אין מחזירים לפניו", ואנו מתפללים בימים נוראים שייגזרו עלינו גזירות טובות, והמצוות גזירת מלך הן, וצדיק גזור והקב"ה מקיים, ועוד רבים. ומהמדרש עצמו מוכח שהעם לא היה מחויב לבנות, וכדחזינון שלאחר שינוי פרטי הגזירה הם יצאו בשלום, ולא חויבו לבנות באופן מנוגד להלכה. ועצם הזעם על שינוי פרטי הגזירה מוכיח שמתחילה היא לא נתפסה כגזירה רעה. (א). ובמקום אחר (ברכת כהנים כראיה לכשרותם של כהני חזקה לעבודת המקדש', האוצר יג [אדר תשע"ח] עמ' רעב הערה ב) הארכתי עוד בשיטת החת"ס בזה.